

رابطه سبک تربیتی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده با رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان با میانجیگری درگیری والدین در آموزش*

◉ حمید سرخوش^۱ ◉ دکتر مریم سامری^۲ ◉ دکتر محمد حسنی^۳

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه سبک تربیتی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده با رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان با میانجیگری درگیری والدین در آموزش و بر پایه نظریات «شناخت اجتماعی» بندورا و «خودتعیین‌گری» رایان و دسی و به روش همبستگی انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهر ارومیه بود که براساس فرمول کوکران و با روش تصادفی تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای تعداد ۴۹۲ دانش‌آموز به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزارهای سنجش شامل پرسشنامه‌های استاندارد بود که روایی آنها تأیید شد و پایایی پرسشنامه‌ها بر اساس آلفای کرونباخ برای مقیاس رفتار جامعه‌یار ۰/۹۰، مقیاس پایگاه اجتماعی-اقتصادی ۰/۸۷، مقیاس درگیری والدین در آموزش ۰/۸۷ و مقیاس سبک تربیتی ۰/۸۷ به‌دست آمد. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها با به‌کارگیری نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS نشان داد که سبک تربیتی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده و درگیری والدین در امر آموزش با رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان ارتباطی معنادار دارند. همچنین نقش میانجی درگیری والدین در رابطه سبک تربیتی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی با رفتار جامعه‌یار تأیید شد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که عوامل خانوادگی مانند شغل، تحصیلات و درآمد والدین و اتخاذ سبک تربیتی مناسب می‌تواند بر مشارکت و درگیر شدن آنها در امر آموزش فرزندان و ارتقای رفتارهای جامعه‌یار دانش‌آموزان تأثیرگذار باشد.

کلیدواژگان: رفتار جامعه‌یار، سبک تربیتی خانواده، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، درگیری والدین در آموزش

☑ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۲۵

☑ تاریخ دریافت: ۹۹/۶/۳۰

* این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول است.

۱. دانش‌آموخته دوره دکتری رشته مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران. Email: Sarkhoshshmid20@gmail.com
۲. نویسنده مسئول: دانشیار مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران. Email: Maryam.sameri@iau.ac.ir
۳. استاد مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران. Email: m.hassani@urmia.ac.ir

انسان موجودی اجتماعی است که در بافت اجتماعی خود به کنشگری می‌پردازد و ضمن تعاملات اجتماعی و در قبال دیگران، رفتارهایی را انجام می‌دهد که بسیاری از آنها برای اعضای جامعه مفید است. یکی از متغیرهایی که در سالهای اخیر توجه صاحب‌نظران را به خود معطوف کرده رفتارهای نوع‌دوستی است که در حوزه روانشناسی، چنین رفتارهایی معمولاً با عنوان رفتارهای جامعه‌پسند^۱ یا یاری‌رسان^۲ نامیده می‌شود (لیندنبگ^۳، ۲۰۰۶). در حوزه شناخت اجتماعی رفتارهای جامعه‌پسند و رفتارهای مطلوب اجتماعی، رفتارهای جامعه‌یار به‌شمار می‌آیند (آیزنبرگ و موسن^۴، ۱۹۸۹؛ آیزنبرگ و والینته^۵، ۲۰۰۲). مارتین-راو^۶ و همکاران (۲۰۱۶) عنوان می‌کنند که دانش مربوط به رفتار جامعه‌یار، چگونگی رفتار انسان در موقعیتهای مختلف را به چالش می‌کشد و نوع رفتار انسان را به‌طور غیرمستقیم تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. رفتارهای جامعه‌یار را می‌توان از مطلوب‌ترین کیفیتهای هویت فرد دانست. این رفتارها در نقش یک متغیر مهم برای به ثمر رسیدن رشد افراد به‌ویژه در زمینه‌های اخلاقی و اجتماعی شناخته می‌شوند (آلبیرو^۷ و همکاران، ۲۰۰۹). روانشناسی رفتار جامعه‌یار به عواملی مانند موقعیت فرد و خود فرد توجه دارد که سبب سودمندی و کمک‌رسانی در موقعیتهایی می‌شود که دیگران در حال رنج‌اند. به‌عبارت‌دیگر، رفتارهای جامعه‌یار در مقابل رفتار خودخواهانه و نیز رفتارهای ضداجتماعی مانند خشونت، مغرضانه عمل کردن و پرخاشگری قرار دارند و با همدلی و نوع‌دوستی (آیدینلی^۸ و همکاران، ۲۰۱۳)، کیفیت دوستیها (مارکیویچ^۹ و همکاران، ۲۰۰۱)، خودشکوفایی و سلامت روانی (واینستاین و رایان^{۱۰}، ۲۰۱۰) مرتبط‌اند.

یکی از عوامل مهمی که می‌تواند بر رفتارهای جامعه‌یار فرد تأثیرگذار باشد، عوامل خانوادگی است. از آنجایی که خانواده شامل شبکه‌ای از ارتباطات است که در آن والدین و کودکان در فرایندی دوسویه با هم در تعامل‌اند، بنابراین در این مجموعه متعامل، طرفین قادرند تأثیرهای زیادی بر یکدیگر داشته باشند (دانش و همکاران، ۱۳۹۳). سبک تربیتی و تعامل والدین با فرزندان بر رشد و تحول شناختی، عاطفی، هیجانی و اجتماعی آنها تأثیرگذار است (گرولینک^{۱۱} و رایان، ۱۹۸۹؛ رایان و کانل^{۱۲}،

1. Prosocial behavior
2. Helping behavior
3. Lindenberg
4. Eisenberg & Mussen
5. Valiente
6. Martin-Raugh
7. Albiero
8. Aydinli
9. Markiewicz
10. Weinstein & Ryan
11. Grolnick
12. Connell

۱۹۸۹؛ گرولینک و اسلوویاچک^۱، ۱۹۹۱، بروکر و پولان-دوبوا^۲، ۲۰۱۳؛ پتیگرو^۳ و همکاران، ۲۰۱۳؛ فرانت^۴ و همکاران، ۲۰۱۲). حمایت والدین از استقلال فرزندان و پذیرش والدین (که ادراکات محیطی را می‌سازند) در توسعه و تقویت و باورهای انگیزشی و رفتار اجتماعی فرزندان تأثیرگذار است (نیمیک^۵ و همکاران، ۲۰۰۶؛ گرولینک، ۲۰۰۹). تعامل با والدینی که از نیازهای اساسی کودک حمایت می‌کنند موجب بهبود ارتباط والدین با کودک می‌شود و اجتماعی شدن او را افزایش می‌دهد (تنهایی رشوانلو و طالع‌پسند، ۱۳۹۷). شیور^۶ و همکاران (۲۰۱۹) عنوان می‌کنند که میان نایمینی دلبستگی و رفتارهای جامعه‌یار همبستگی منفی وجود دارد. نی^۷ و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی نشان دادند که خودکنترلی میانجیگر رابطه دلبستگی به مادر و پدر و رفتارهای جامعه‌یار است. پژوهشهای بسیار حاکی از نفوذ و تأثیر روابط خانوادگی و سبک تربیتی در رشد مهارتهای اجتماعی و تحصیلی کودکان است (زایا^۸، ۲۰۰۹).

پایگاه اقتصادی-اجتماعی خانواده، سازه دیگری است که می‌تواند در رفتارهای جامعه‌یار کودکان نقش داشته باشد. پایگاه اجتماعی-اقتصادی به موقعیت و جایگاهی گفته می‌شود که فرد در سلسله مراتب اجتماعی در جامعه کسب می‌کند. برای سنجش پایگاه اجتماعی-اقتصادی دانش‌آموزان از شاخصهای تحصیلات پدر، تحصیلات مادر، شغل پدر، شغل مادر، میزان درآمد ماهیانه و وضعیت مالکیت استفاده می‌شود.

از دیگر سازه‌هایی که می‌تواند تأثیری بسزا بر رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان بگذارد، درگیری والدین در آموزش^۹ است. این سازه را می‌توان به منزله مشارکت فعال والدین در تمام جنبه‌های رشد اجتماعی، هیجانی و تحصیلی فرزندان توصیف کرد (کاسترو^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۵). درگیری والدین در آموزش شامل انتظارات آموزشی آنها برای پیشرفت تحصیلی، انتظارات آنها در مورد آینده تحصیلی، ارتباط والدین با فرزندان درباره آموزش و مسائل مدرسه، حضور و مشارکت فیزیکی آنها در فعالیتهای مدرسه، ارتباط با معلمان و نظارت والدین در خانه، بررسی و کمک به تکالیف خانگی می‌شود (کاسترو و همکاران، ۲۰۱۵؛ وایلد^{۱۱}، ۲۰۱۴). اگر والدین حمایتگر برای فعالیتهای تحصیلی فرزندان خود ارزش قائل شوند، مقدمه‌ای برای رفتار کردن با محبت، یاری‌رسانی (جامعه‌یار) و مشارکت با دوستان، همسالان و سایر اولیای مدرسه فراهم می‌شود.

1. Slowiaczek
2. Brooker & Poulin-Dubois
3. Pettygrove
4. Farrant
5. Niemiec
6. Shaver
7. Nie
8. Xia
9. Parental involvement in education
10. Castro
11. Wilder

در زمینه موضوع پژوهش حاضر، یافته‌های پژوهش محمدی و صابر (۱۳۹۷) که در میان دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه اول شهر همدان و به روش همبستگی انجام گرفته است، نشان داد میان دلبستگی فرزندان با والدین و همسالان و رفتارهای جامعه‌یاری رابطه وجود دارد. بر اساس یافته‌های عطادخت و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی که به روش همبستگی در میان معلمان شهرستان اسفراین انجام داده‌اند، میان همدلی و سبک زندگی اسلامی با رفتار جامعه‌یاری معلمان رابطه وجود دارد. نصر و درامان (۱۳۹۵) در پژوهشی دریافته‌اند که تحصیلات والدین بر رشد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی فرزندان مؤثر است. نتایج پژوهش یزدان‌پناه و حکمت (۱۳۹۳) در میان دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان نشان داد که شیوهٔ فرزندپروری منسجم، صمیمی و پاسخگو و پایگاه اقتصادی-اجتماعی متغیرهای تأثیرگذار بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و رفتارهای اجتماع‌پسندند. نتایج پژوهش نقش و همکاران (۱۳۹۶) نشان می‌دهد که والدین دانش‌آموزانی که وضعیت اجتماعی-اقتصادی بهتری دارند، بیشتر در امور تحصیلی فرزندان خود درگیر می‌شوند. بر اساس یافته‌های پژوهشی که عریضی و گل‌پرور (۱۳۹۰) میان دانش‌آموزان دختر و پسر دورهٔ متوسطه اول شهر اصفهان انجام دادند، رفتارهای جامعه‌یاری دانش‌آموزان دختر و پسر از شخصیت آنها تأثیر بسیار می‌پذیرد و در شکل‌گیری شخصیت، عوامل خانوادگی تأثیرگذار است. دانکن^۱ و همکاران (۲۰۱۷) در یک مطالعه طولی در میان افراد ۲۴-۱۴ ساله نشان دادند که عوامل تعیین‌کننده پایگاه خانوادگی همچون درآمد خانواده، تحصیلات مادر، ساختار خانواده دو والدی و سن مادر در بدو تولد پیش‌بینی‌کننده موفقیت تحصیلی کودکان و رفتارهای بعدی آنان است. هزنفراتز و کنافو^۲ (۲۰۱۵) در پژوهشی دریافته‌اند که فرهنگ خانواده و سبک زندگی والدین در رفتار جامعه‌یاری فرزندان تأثیرگذار است. بیگ^۳ (۲۰۱۶) در پژوهشی کیفی نشان داد که در مناطق فقیر و در خانواده‌های ضعیف، کسب رفتارهای جامعه‌پسند فرزندان مورد حمایت قرار نمی‌گیرد. کلارک^۴ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «نقش فرزندپروری در پرخاشگری و رفتار جامعه‌یاری در میان نوجوانان» دریافته‌اند میان سبک‌های فرزندپروری و تربیتی با رفتار جامعه‌یاری رابطه وجود دارد. وایلد^۵ (۲۰۱۴) در پژوهشی که به شیوه فراتحلیل انجام داد به این نتیجه رسید که میان درگیری والدین در آموزش با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. بروکر و پولان-دوبوا (۲۰۱۳) در پژوهشی شبه تجربی با عنوان «نقش قابلیت اطمینان عاطفی والدین در یادگیری و رفتار یاری‌کننده کودکان خردسال» نشان دادند که یادگیری و رفتار یاری‌دهنده کودکان خردسال تحت تأثیر اطمینان عاطفی والدین است. روکسا و پاتر^۵ (۲۰۱۱) در پژوهش خود دریافته‌اند که میان درگیری والدین در آموزش و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

1. Duncan
2. Hasenfratz & Knafo
3. Biag
4. Clark
5. Roksa & Potter

فن و ویلیامز^۱ (۲۰۱۰) در پژوهش خود به رابطه میان درگیری والدین در آموزش، خودکارآمدی و انگیزش درونی فرزندان آنها پی بردند. تن و گلدبرگ^۲ (۲۰۰۹) در پژوهشی که در میان دانش‌آموزان دوره ابتدایی و به شیوه همبستگی انجام دادند، دریافتند که میان درگیری والدین در آموزش و انطباق با مدرسه و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

رفتارهای جامعه‌یار منعکس‌کننده هویت مطلوب یک فردند (الثانی و سمار^۳، ۲۰۱۷). رفتارهای جامعه‌یار در بهینه‌سازی شرایط اجتماعی افراد نقشی تعیین‌کننده دارند و به‌مثابه یکی از جنبه‌های مهم تحول اخلاقی محسوب می‌شوند (آلبیرو، ۲۰۰۹). جهت‌گیری جامعه‌پسندانه و رفتارهای جامعه‌یار از متغیرهای مهم است که می‌تواند نقشی قابل توجه در کاهش مشکلات اجتماعی و افزایش سلامت جامعه داشته باشد. با عنایت به بروز ناهنجاریهای اجتماعی و کم رنگ شدن برخی ارزشها در اجتماع، اهمیت رشد و پرورش رفتارهای جامعه‌یار در جامعه اسلامی و تأکید دین مبین اسلام بر یاری رساندن به دیگران، نوع دوستی و کمک رسانی به انسانهای نیازمند و همچنین با توجه به نفوذ فرهنگ غربی از طریق رسانه‌های کنترل نشده و به اصلاح فضای مجازی که تأثیرات حقیقی جبران‌ناپذیری بر شکل‌گیری شخصیت افراد به‌ویژه دانش‌آموزان و در جهت تضعیف رفتار جامعه‌یار فرد به جا می‌گذارد بررسی عوامل مرتبط با این گونه رفتارها به‌منظور تقویت رفتارهای جامعه‌یار لازم و ضروری به نظر می‌رسد. در همین راستا یکی از مسائل مهم که والدین، معلمان و متخصصان با آن مواجه‌اند، علل بروز رفتار جامعه‌یار در کودکان و نوجوانان است. شناسایی علل بروز رفتارهای یکسان در افراد متفاوت یا حتی در یک فرد در زمانهای مختلف که به دلایل متفاوت صورت می‌گیرد، کاری دشوار است. با توجه به نقش خانواده در اجتماعی شدن فرزندان، شکل‌گیری و رشد شخصیت افراد، بررسی ویژگیهای خانوادگی مؤثر بر جامعه‌پذیری و رفتارهای جامعه‌پسند فرزندان، ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به اینکه پژوهشهای انجام یافته پیشین در زمینه عوامل مؤثر، بیشتر بر متغیرهای روانشناسی یا بر اساس رابطه مستقیم متغیرها متمرکز شده‌اند. در واقع بر اساس خلأ موجود در پژوهشها، علاوه بر بررسی نقش مهم عوامل خانوادگی از جمله سبک تربیتی والدین و پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده با رفتار جامعه‌یار به‌صورت مستقیم روابط مطرح شده از طریق متغیرهای میانجی از اهداف اصلی این پژوهش بود تا مشخص شود که رابطه میان این عوامل به‌طور مستقیم و همچنین به‌طور غیرمستقیم از طریق متغیر میانجی، چگونه است و آیا درگیری والدین در امر آموزش می‌تواند رابطه میان متغیرهای مستقل را با رفتار جامعه‌یار واسطه‌گری کند؟

1. Fan & Williams
2. Tan & Goldberg
3. Al-Thani & Semmar

■ مبانی نظری

رفتارهای جامعه‌یار به‌عنوان رفتارهایی که بخشی قابل توجه از جامعه آن را سودرسان به دیگری تلقی می‌کنند، تعریف شده است. صاحب‌نظران در بحث عوامل مؤثر بر بروز رفتار جامعه‌یار هم عوامل بیرونی مانند ساختار جامعه، خانواده، مدرسه یا به تعبیر کلی‌تر، جامعه‌پذیری^۱ و هم عوامل درونی مانند ویژگیهای شناختی و هیجانی را تعیین‌کننده رفتار اجتماعی مطلوب می‌دانند (کلارک و همکاران، ۲۰۱۵؛ سیلکه^۲ و همکاران، ۲۰۱۸). نظریه لیندنبرگ (۲۰۰۶) تأکید می‌کند، رفتار جامعه‌یار تحت تأثیر دو عامل فرد و ساخت اجتماعی است که طبق یک فرایند شناختی و انگیزشی که چارچوب‌سازی^۳ نامیده می‌شود، تصمیم‌شخص را برای درگیر شدن در رفتارهای جامعه‌یار شکل می‌دهند.

اهمیت تأثیر عوامل خانوادگی (سبک تربیتی، پایگاه اجتماعی-اقتصادی و درگیری والدین در آموزش) بر رفتار جامعه‌یار را برخی از نظریه‌پردازان از جمله بندورا (۱۹۹۷) در نظریه «شناخت اجتماعی» و رایان و دسی^۴ (۲۰۰۰) در نظریه «خودتعیین‌گری»^۵ و دانکن و همکاران (۲۰۱۷) در «الگوی مفهومی» مورد تأکید قرار داده‌اند. طبق نظریه شناخت اجتماعی بندورا پایه و اساس عملکرد فرد در سیستمهای اجتماعی قرار دارد و عوامل محیطی نه‌تنها آنچه را فرد به آن فکر می‌کند، بلکه آنچه را انجام می‌دهد تحت تأثیر قرار می‌دهند.

در بحث درگیری والدین در آموزش فرزندان زمانی که والدین به یادگیری کودک علاقه نشان می‌دهند و به کودک این ایده را انتقال می‌دهند که از یادگیری آنها سود می‌برد یک نظام حمایتی را در خانه فراهم می‌آورند که یادگیری تحصیلی کودک را حمایت و تقویت می‌کند. با فراهم آوردن چنین نظام حمایت‌کننده هیجانی والدین پایه‌ای برای فعالیتهای جامعه‌پذیری انگیزشی کودک برای آموختن فراهم می‌آورند (گنزالز-دهس^۶ و همکاران، ۲۰۰۵).

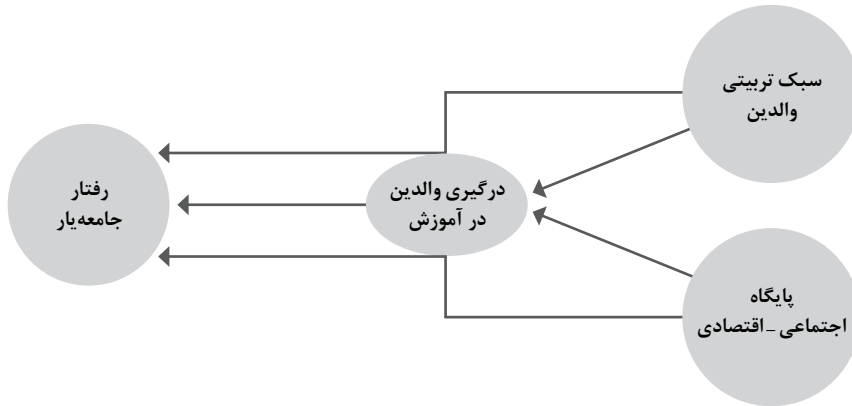
متغیر مؤثر دیگر سبک تربیتی و فرزندپروری است. والدینی که روابطی سالم‌تر با فرزندان نشان دارند از روشهای استدلال-محور برای تربیت فرزندان نشان استفاده می‌کنند و هدایتگری هیجانی بیشتری در قبال فرزندان خود دارند و رفتارهای جامعه‌یار را بیش از دیگران در فرزندان خود پرورش می‌دهند (روثبارت^۷، ۲۰۰۷). نظریه «خودتعیین‌گری» رایان و دسی، (۲۰۰۰) تأثیرگذاری والدین در قالب سه سبک فرزندپروری درگیر شدن، حمایت از خودمختاری

1. Socialization
2. Silke
3. Framing
4. Deci
5. Self-determination theory
6. Gonzalez-DeHass
7. Rothbart

و گرمی را در بروز رفتارهای جامعه‌پسند فرزندان تأیید می‌کند (دسی و رایان، ۲۰۰۰). ویلیامز جی گود^۱ (۱۹۷۱) معتقد است خانواده، مهم‌ترین نهاد جامعه‌پذیری، با داشتن روابط عاطفی با فرزند، اقتدار شناخته‌شده، داشتن نقش الگویی، پایداری در روابط، دادن آزادی به فرزند، برقراری ارتباط با ارائه توضیح و دلیل و تنبیه و تشویق مناسب بر رفتار فرزندان مؤثر است (قربانی و جمعه‌نیا، ۱۳۹۷). هر خانواده شیوه‌هایی خاص را در تربیت فردی و اجتماعی فرزندان خویش به کار می‌گیرد. این نگرشها، اعتقادات و رفتارهای والدین، که در قالب الگوی خانوادگی یا شیوه‌های فرزندپروری نمود پیدا می‌کنند، عاملی بسیار مهم در تکوین شخصیت و تثبیت ویژگیهای اخلاقی فرزندان و هویت آنها قلمداد می‌شود. رابطه شخصیت و رفتارهای جامعه‌یار در پژوهشهای گوناگون مورد تأیید قرار گرفته است (معماریان و همکاران، ۱۳۹۸). براساس نظریه «خودتعیین‌گیری» رایان و دسی درگیری والدین حمایت‌هایی را برای نیازهای روان‌شناختی اساسی دانش‌آموزان در ایجاد فرایندهای انطباقی ایفا می‌کند و زمانی که والدین در فعالیتهای تحصیلی دانش‌آموز درگیر می‌شوند پیوند میان مدرسه و خانه را تقویت می‌کنند، محیط آموزشی مناسب را برای کودکان تدارک می‌بینند، انجام دادن تکالیف کودک را مدیریت می‌کنند و نشان می‌دهند که برای آموزش و تحصیل فرزندشان ارزش قائل‌اند. پیامد احتمالی این درگیری این است که دانش‌آموزان اهداف آموزشی و رفتار جامعه‌پسند بالاتری را انتخاب می‌کنند. براساس «مدل مفهومی» دانکن، شرایط و پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده و دسترسی به امکانات تعیین‌کننده رفتار اجتماعی فردند. براساس نظریه یادگیری اجتماعی بندورا، افراد چه بخواهند و چه نخواهند تحت تأثیر الگوهای گوناگون قرار خواهند گرفت. بنابراین بهترین شیوه آموزش مسئولیت‌پذیری به افراد آن است که تا جایی که امکان دارد دیگران مهم از زمان طفولیت در کنار کودکان باشند، در بیان و رفتار به آنها نشان دهند که برای دیگران ارزش قائل‌اند، یا از ناراحتی دیگران رنج می‌برند و بر رفتارها و نفس خود کنترل دارند. پس خانواده به‌مثابه میانجی در اجتماعی‌شدن طفل و هم‌نوایی عمیق او با هنجارهای اجتماعی اهمیت ویژه‌ای دارد (قربانی و جمعه‌نیا، ۱۳۹۷).

در این پژوهش، براساس مطالعات پیشینه نظری پژوهش فرض بر این قرار داده شده که مطابق شکل شماره ۱، درگیری والدین در آموزش در میان سبک تربیتی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده نقش میانجی دارد، یعنی اگر فرد از خانواده‌ای با سبک تربیتی مطلوب با پایگاه اجتماعی-اقتصادی بالا برخوردار باشد در او رفتارهای جامعه‌یار و یاری‌رسان شکل می‌گیرد و این خود گامی ارزنده در جهت توسعه نوع دوستی، همدلی و تحول مثبت اخلاقی-اجتماعی خواهد بود.

1. William J. Good

شکل ۱. مدل نظری پژوهش

■ فرضیه‌های پژوهش

۱. سبک تربیتی خانواده با رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان رابطه معنادار دارد.
۲. پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده با رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان رابطه معنادار دارد.
۳. درگیری والدین در آموزش با رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان رابطه معنادار دارد.
۴. در رابطه میان سبک تربیتی خانواده با رفتار جامعه‌یار درگیری والدین در آموزش نقش میانجی دارد.
۵. در رابطه میان پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده با رفتار جامعه‌یار درگیری والدین در آموزش نقش میانجی دارد.

■ روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها و میزان کنترل متغیرها از نوع همبستگی به روش مدل‌یابی معادلات ساختاری است. جامعه آماری این پژوهش دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان ارومیه به تعداد ۷۷۴۳۲ نفر بوده است. حجم نمونه براساس فرمول کوکران محاسبه و با روش تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای تعداد ۴۹۲ نفر از دانش‌آموزان به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌های پژوهش از چهار پرسشنامه استاندارد که روایی و پایایی آنها به تأیید رسیده، استفاده شده است.

◎ **مقیاس رفتار جامعه‌یار:** در پژوهش حاضر منظور از رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان نمره‌ای است که از مقیاس رفتار جامعه‌یار ماتسون^۱ و همکاران (۱۹۸۳) کسب می‌شود. فرم این مقیاس، دارای ۶۲

1. Matson

عبارت است که برای پاسخگویی به آن، آزمودنی پاسخ خود را براساس شاخصی پنج‌درجه‌ای از نوع مقیاس لیکرت مشخص می‌کند. مقدار ضرایب آلفای کرونباخ و تنصیف به‌دست آمده برای کل مقیاس یکسان و برابر ۰/۸۶ بود (ماتسون و همکاران، ۱۹۸۳).

● **مقیاس سبک تربیتی:** در این پژوهش متغیر سبک تربیتی والدین از طریق مقیاس ادراک والدین (گروولیک و همکاران، ۱۹۹۱) سنجیده شده است. این مقیاس ۴۲ گویه‌ای دارای دو بخش پدر و مادر است و شرکت‌کنندگان به گویه‌ها روی مقیاس هفت‌درجه‌ای لیکرت پاسخ می‌دهند. خرازی و کارشکی (۱۳۸۸) پایایی کلی ابزار و پایایی خرده‌مقیاس‌های آن را بین ۰/۶۴ تا ۰/۹۳ گزارش کرده‌اند.

● **مقیاس پایگاه اجتماعی-اقتصادی:** برای سنجش پایگاه اجتماعی-اقتصادی دانش‌آموزان از شاخص‌های تحصیلات پدر، تحصیلات مادر، شغل پدر، شغل مادر، میزان درآمد ماهیانه و وضعیت مالکیت استفاده می‌شود. در این پژوهش پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر اساس چهار شاخص ترکیبی شامل تحصیلات در دوره‌های معمول (ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان، دیپلم...)، شغل پدر و مادر (کارمند، آزاد، بیکار) و درآمد خانوار (زیر دو میلیون-خیلی پایین، زیر سه میلیون-پایین، زیر پنج میلیون-متوسط، بالاتر از پنج میلیون-بالا) و مالکیت طبقه‌بندی شده است. این چهار شاخص از طریق تحلیل عاملی به شیوه واریماکس به یک عامل تبدیل شده که آن عامل به‌عنوان شاخص وضعیت اجتماعی-اقتصادی در نظر گرفته شده است.

● **مقیاس درگیری والدین در آموزش:** برای سنجش درگیری والدین در آموزش از پرسشنامه فن و ویلیامز (۲۰۱۰) استفاده شده است. این پرسشنامه درگیری والدین را در بعد ارتباط (سؤالات: ۱-۲-۳-۴)، مشارکت (سؤالات: ۵-۶-۷-۸)، نظارت (سؤالات: ۹-۱۰-۱۱) و آرزوهای تحصیلی والدین (سؤالات: ۱۲-۱۳) برای دانش‌آموزان در مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت از تقریباً هرگز تا تقریباً همیشه مورد سنجش قرار داده است. ضریب پایایی این پرسشنامه در تحقیق فن و ویلیامز (۲۰۱۰) ۰/۷۳۴ محاسبه شده است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ و برای آزمون مدل نظری پژوهش از نرم‌افزار Smart PLS روش حداقل مربعات جزئی استفاده شده است. از شاخص‌های آمار توصیفی (میانگین، شاخص‌های مرکزی و پراکندگی) و از آمار استنباطی (برای بررسی نرمال بودن چند متغیره از ضریب کشیدگی استاندارد شده مردیا و ضریب همبستگی پیرسون) استفاده شده است. به‌منظور بررسی روایی ابزار اندازه‌گیری از دو نوع روایی تحت عناوین همگرا و واگرا استفاده شده است.

جدول ۱. روایی همگرای مؤلفه‌ها و گویه‌های پژوهش

متغیرها	تعداد گویه‌ها	(t-Value)	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	میانگین واریانس
سبک تربیتی	۴۲	۱۹/۰۴۷	۰/۸۷۳۶۰۱	۰/۸۰۵۴۴	۰/۸۱۲۵۴۷
رفتار جامعه‌یار	۳۲	۲۳/۴۰۷	۰/۲۴۹۹۰۰	۰/۹۰۴۵۷۸	۰/۷۱۵۴۸۰
پایگاه اجتماعی-اقتصادی	۵	۲۲/۴۰	۰/۴۰۱۸۷۷	۰/۸۵۴۴۳۲	۰/۹۱۲۴۷۰
درگیری والدین در آموزش	۱۳	۳۷/۶۹۲	۰/۴۵۳۸۷۷	۰/۸۰۷۶۵۸	۰/۶۲۴۷۸۳

به‌منظور تعیین پایایی از سه معیار ضریب آلفای کرونباخ، ضریب پایایی ترکیبی و همسانی درونی (بار عاملی) بر اساس نظر فورنل و لارکر^۱ (۱۹۸۱) استفاده شده است. میزان قابل قبول برای آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۶ و پایایی ترکیبی بیشتر از ۰/۷ است. میزان بار عاملی گویه‌ها که به‌منظور بررسی همسانی درونی مورد استفاده قرار می‌گیرد، مقدار قابل قبول آن بیش از ۰/۴ است. همچنین آماره t آن در سطح خطای ۰/۰۵ باید بالاتر از ۱/۹۶ باشد. به‌عبارت‌دیگر پرسشهایی که بار عاملی آنها کمتر از ۰/۴ یا آماره T آنها بین ۱/۹۶ تا ۱/۹۶- باشد باید حذف شوند.

جدول ۲. بررسی روایی واگرا (افتراقی)

ردیف	متغیرهای پژوهش	جذر AVE (روایی واگرا)
۱	رفتار جامعه‌یار	۰/۸۴۵
۲	درگیری تحصیلی والدین	۰/۷۹۰
۳	پایگاه اقتصادی-اجتماعی	۰/۹۵۵
۴	سبک تربیتی والدین	۰/۹۰۱

روایی واگرا (افتراقی) نیز از طریق مقایسه جذر AVE با همبستگی میان متغیرهای مکنون سنجیده شده و برای هر یک از سازه‌های انعکاسی، جذر AVE باید بیشتر از همبستگی آن سازه با سایر سازه‌ها در مدل باشد.

1. Fornell & Larcker

یافته‌های پژوهش

نتایج آمار توصیفی نشان داد که ۴۷ درصد نمونه آماری دختر و ۵۳ درصد آنها پسر بودند. ۷۵ درصد از نمونه آماری، دانش‌آموزان مدارس شهری و ۲۵ درصد دانش‌آموزان مدارس روستایی بودند. نتایج معدل تحصیلی نشان داد که معدل تحصیلی ۴ درصد از نمونه آماری زیر ۱۵، ۳۰ درصد ۱۶ تا ۱۷، ۴۵ درصد ۱۸ تا ۱۹ و ۲۱ درصد نیز معادل بالای ۱۹ بود. همچنین نتایج نشان داد که ۱٪ نمونه آماری در دامنه سنی ۱۲ سال، ۱۳٪ در دامنه سنی ۱۳ سال، ۳۰٪ در دامنه سنی ۱۴ سال، ۶٪ در دامنه سنی ۱۵ سال، ۱۱٪ در دامنه سنی ۱۶ سال، ۱۹٪ در دامنه سنی ۱۷ سال و ۳٪ در دامنه سنی ۱۹ سال بودند.

جدول ۳. سیمای پایگاه اجتماعی-اقتصادی نمونه آماری

درصد	فراوانی	پایگاه اقتصادی اجتماعی	درصد	فراوانی	پایگاه اقتصادی-اجتماعی
۰	۰	بیسواد	۱۹	۹۳	کارمند
			۲۰	۹۹	آزاد
۴	۲۰	ابتدایی	۶۱	۳۰۰	بیکار
۲۰	۹۶	راهنمایی	۳۸	۱۸۹	کارمند
			۶۱	۲۹۹	آزاد
۲۱	۱۰۶	دیپلم و فوق دیپلم	۱	۴	بیکار
۳۳	۱۶۱	لیسانس	۱	۳	بیسواد
۱۶	۷۷	فوق لیسانس	۵	۲۵	ابتدایی
۶	۳۱	بالتر	۲۲	۱۰۸	راهنمایی
۱	۱	بدون پاسخ	۲۱	۱۰۶	دیپلم و فوق دیپلم
۳	۱۵	زیر دو میلیون	۳۱	۱۵۱	لیسانس
۱۰	۴۷	بین دو تا سه میلیون	۱۷	۸۷	فوق لیسانس
۶۳	۳۱۲	بین سه تا پنج میلیون	۲	۱۰	بالتر
۲۴	۱۱۸	بیش پنج میلیون	۱	۲	بدون پاسخ

بر اساس نتایج جدول شماره ۳، ۱۹ درصد از مادران کارمند و ۲۰ درصد دارای شغل آزاد و ۶۱ درصد بیکار بودند. ۳۸ درصد از پدران کارمند، ۶۱ درصد دارای شغل آزاد و یک درصد بیکار بودند. در شاخص درآمد خانواده‌ها، ۳ درصد زیر دو میلیون تومان، ۱۰ درصد بین دو تا سه میلیون، ۶۳ درصد بین سه تا پنج میلیون تومان و ۲۴ درصد بیش از پنج میلیون تومان درآمد داشتند. نتایج پژوهش نشان داد که یک درصد از مادران دانش‌آموزان بیسواد، ۵ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۲۲ درصد دوره راهنمایی، ۲۱ درصد دیپلم و فوق‌دیپلم، ۳۱ درصد لیسانس، ۱۷ درصد فوق‌لیسانس، ۲ درصد بالاتر از فوق‌لیسانس بودند و یک درصد نیز به این سؤال پاسخ ندادند. تحصیلات پدر دانش‌آموزان نشان داد که صفر درصد از آنها بیسواد، ۴ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۲۰ درصد دوره راهنمایی، ۲۱ درصد دیپلم و فوق‌دیپلم، ۳۳ درصد لیسانس، ۱۶ درصد فوق‌لیسانس، ۶ درصد بالاتر از فوق‌لیسانس بودند و یک درصد نیز به این سؤال پاسخ ندادند.

جدول ۴. آزمون کولموگروف-اسمیرنف و میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش

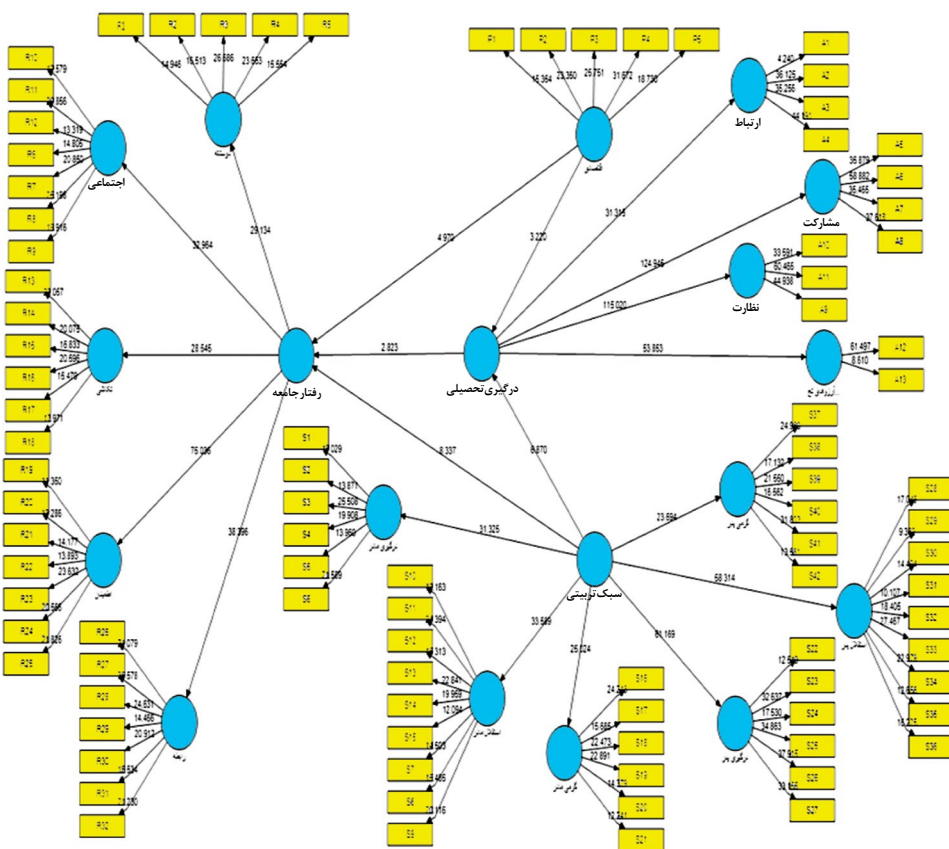
آماره‌ها		سبک تربیتی والدین		پایگاه اجتماعی-اقتصادی		درگیری والدین در آموزش		رفتار جامعه‌بار	
میانگین و انحراف معیار		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
۳/۲۹۰		۰/۵۸۲	۲/۸۴	۰/۴۹۱	۳/۴۰۳	۰/۶۵۰	۳/۲۴۶	۰/۴۴۲	
آزمون کولموگروف-اسمیرنف									
آماره آزمون		۰/۰۶۸	۰/۲۱۴	۰/۲۰۳	۰/۱۶۸				
سطح معناداری		۰/۲۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱				
تعداد		۴۹۲	۴۹۲	۴۹۲	۴۹۲				
نتیجه		نرمال	غیرنرمال	غیرنرمال	غیرنرمال	غیرنرمال			

میانگین سبک‌های تربیتی ۳/۲۹۰، پایگاه اقتصادی-اجتماعی خانواده ۲/۸۴، درگیری تحصیلی والدین ۳/۴۰۳ و رفتار جامعه‌بار ۳/۲۴۶ بود. همچنین نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنف نشان داد که داده‌های پژوهش به غیر از سبک‌های تربیتی از توزیع نرمالی برخوردار نبودند. جدول شماره ۵ ضرایب همبستگی معنادار دو به دو متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۵. ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

ردیف	متغیرهای پژوهش	۱	۲	۳	۴
۱	رفتار جامعیار				
۲	درگیری تحصیلی والدین	۰/۵۱۱*			
۳	پایگاه اقتصادی-اجتماعی	۰/۳۱۹*	۰/۲۱۴*		
۴	سبک تربیتی والدین	۰/۳۰۶*	۰/۵۴۴*	۰/۶۰۱*	

در بحث ارزیابی مدل ساختاری، ارزیابی ضریب مسیر میان متغیرهای نهفته مدل در سطح معناداری حداقل ۵ درصد مطرح است که بر اساس نمودار ضرایب (t) صورت گرفته است و مقادیر t بیشتر از ۱/۹۶ نشان دهنده اثر مثبت و معناداری رابطه است.

شکل ۲. مدل ترسیم شده همراه با مقادیر ضرایب معناداری t-value

بر اساس شکل شماره ۲، همه ضرایب مربوط به مسیرهای میان متغیرهای این پژوهش از مقدار $1/96$ بیشتر است که معنادار بودن همه مسیرها و مناسب بودن مدل ساختاری را نشان می‌دهد.

ضریب تعیین (R^2)

ضریب تعیین R^2 برای رفتار جامعه‌یار $0/474$ و درگیری والدین $0/641$ به دست آمده که نشان‌دهنده مقادیر ضریب تعیین بالای متغیرهاست. ضریب R^2 و کیفیت پیش‌بینی‌کنندگی (Q^2) در جدول شماره ۶ نشان داده شده است.

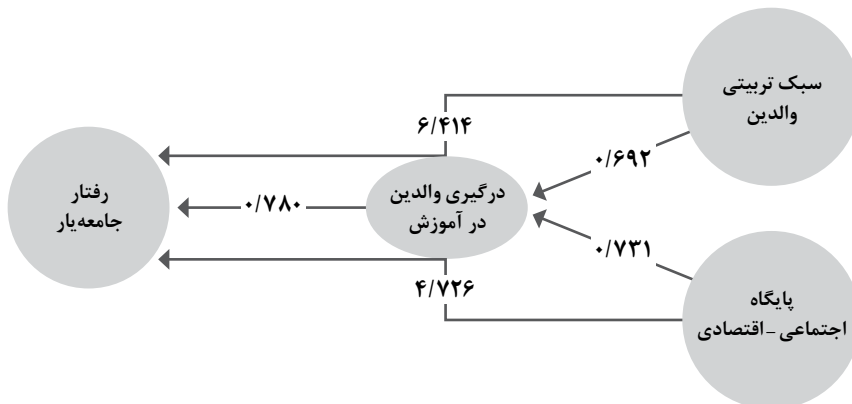
جدول ۶. ضریب تعیین و کیفیت پیش‌بینی‌کنندگی (Q^2)

سازه	R^2	SSO	SSE	1-SSE/SSO
رفتار جامعه‌یار	$0/474$	$1284/000$	$823/565$	$0/359$
درگیری والدین	$0/641$	$3210/000$	$2004/100$	$0/376$

$$GOF = 0/76632 \times 0/5575 = 0/653623$$

بر اساس جدول شماره ۶ مقدار Q^2 برای همه سازه‌ها در حد قوی و نشان‌دهنده این است که مدل قدرت پیش‌بینی بالایی را در مورد شاخص دارد.

بررسی مدل ساختاری

شکل ۳. مدل ترسیم شده همراه با مقادیر ضرایب مسیر

با توجه به اینکه در شکل ۳ مقادیر t به دست آمده در سطح اطمینان ۹۵ درصد بیشتر از ۱/۹۶ بوده است، بنابراین فرضیات مطرح شده تأیید می‌شود. شکل شماره ۳ نشان می‌دهد که ضریب معناداری سه مسیر میان رفتار جامعه‌یار، درگیری والدین و سبک تربیتی از ۱/۹۶ بیشترند و این مطلب حاکی از معنادار بودن تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیر سبک تربیتی و پایگاه اجتماعی بر رفتار جامعه‌یار در سطح اطمینان ۹۵٪ است و فرضیه‌ها تأیید می‌شود.

جدول ۷. بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای پژوهش

نتیجه	VAF	سوبل Z-Value	S_b	S_a	C	B	A	فرضیات
تأیید	۰/۷۱۴۳	۶/۴۱۴۸۶۴۹۸	۰/۱۰۶۹۵۲	۰/۰۵۴۲۱۱	۰/۲۲۸	۰/۷۸۰	۰/۷۳۱	پایگاه اجتماعی-اقتصادی < درگیری والدین < رفتار جامعه‌یار
تأیید	۰/۴۰۸۹	۴/۷۲۶۰۵۴۸۱	۰/۰۶۹۹۱۱	۰/۱۳۲۶۳۷	۰/۳۰۱	۰/۷۸۰	۰/۶۹۲	سبک تربیتی < درگیری والدین < رفتار جامعه‌یار

a: مقدار ضریب مسیر میان متغیر مستقل و میانجی.

b: مقدار ضریب مسیر میان متغیر میانجی و وابسته.

Sa: خطای استاندارد مربوط به مسیر متغیر مستقل و میانجی.

Sb: خطای استاندارد مربوط به مسیر متغیر میانجی و وابسته.

از آزمون سوبل برای تعیین معناداری تأثیر متغیرهای میانجی در رابطه میان دو متغیر استفاده شده است.

در بررسی فرضیه‌ها با مقدار حاصل از آزمون سوبل متغیر میانجی درگیری والدین در آموزش (پایگاه اجتماعی-اقتصادی < درگیری والدین < رفتار جامعه‌یار) برابر با ۶/۴۱۴۸۶۴۹۸ است و به دلیل بیشتر بودن آن از ۱/۹۶ می‌توان اظهار داشت که در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأثیر متغیر میانجی درگیری والدین در آموزش در رابطه میان پایگاه اقتصادی و رفتار جامعه‌یار معنادار است و با توجه به شاخص VAF محاسبه شده، می‌توان نتیجه گرفت که متغیر درگیری والدین در حدود ۷۱/۴۳ درصد از رابطه کل متغیر پایگاه اقتصادی و رفتار جامعه‌یار را تشریح می‌کند و تقریباً می‌توان گفت بیشتر از ۵۰ درصد نقش میانجیگری دارد. همچنین، مقدار حاصل از آزمون سوبل متغیر میانجی درگیری والدین (سبک تربیتی < درگیری والدین < رفتار جامعه‌یار) برابر با ۴/۷۲۶۰۵۴۸۱ است و به دلیل بیشتر بودن آن از ۱/۹۶ می‌توان اظهار داشت که در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأثیر متغیر میانجی درگیری والدین در رابطه میان سبک تربیتی و رفتار جامعه‌یار معنادار است و با توجه به شاخص VAF محاسبه شده، می‌توان نتیجه گرفت که متغیر درگیری والدین در حدود ۴۰/۸۹ درصد از رابطه کل متغیر سبک تربیتی و رفتار جامعه‌یار را تشریح می‌کند و تقریباً می‌توان گفت کمتر از ۵۰ درصد نقش میانجیگری دارد.

■ بحث و نتیجه گیری ■

این پژوهش با هدف بررسی رابطه سبک تربیتی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده با رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان با میانجیگری درگیری والدین در آموزش صورت گرفته است. نتایج حاصل از فرضیه اول نشان داد که میان سبک تربیتی خانواده با رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. این نتیجه با نتایج پژوهشهای بروکر و پولان-دوبوا (۲۰۱۳)، هزنفرانز و کنافو (۲۰۱۵)، دانش و همکاران (۱۳۹۳)، عریضی و گل‌پرور (۱۳۹۰)، عطادخت و همکاران (۱۳۹۰)، یزدان‌پناه و حکمت (۱۳۹۳)، محمدی و صابر (۱۳۹۷) و کلارک و همکاران (۲۰۱۵) همسوست و همخوانی دارد. وقتی که والدین و اعضای خانواده در مورد فرزندان خود احساس نگرانی می‌کنند در واقع این را به فرزندان خود می‌فهمانند که آنها برایشان مهم‌اند و وقتی که این امر را با همدلی به فرزندان خود منتقل می‌کنند فرزندان این حمایت خانواده خود را ادراک می‌کنند و ادراک حمایت از جانب خانواده و احساس همدلی در مورد اعضای خانواده، انتقال آن به خارج از خانواده نیز افزایش می‌یابد و سبب بروز رفتارهای جامعه‌یار در رابطه با دیگران می‌شود. در فرضیه دوم، رابطه میان پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده و رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان تأیید شده است. این نتیجه با نتایج پژوهشهای دانکن و همکاران (۲۰۱۷)، یزدان‌پناه و حکمت (۱۳۹۳) و بیگ (۲۰۱۶) همخوانی دارد. در تبیین این نتیجه بر پایه الگوی مفهومی دانکن (۲۰۱۷)، کامبرینک-گراهام^۱ (۱۹۸۵) سلامتی (اجتماعی، رفتاری، روانی) فرد را نتیجه شرایط اجتماعی-اقتصادی خانواده می‌داند، اجتماعی بودن والدین و سطح تحصیلات آنها بر مهارت اجتماعی کودک به ویژه در داشتن رابطه‌ای موفق و باثبات با همسالان تأثیر می‌گذارد و بر پایه نظریه شناخت اجتماعی بندورا مبنی بر شرطی شدن عامل، کیفیت محیطی که کودک در آن تعامل دارد با نوع رفتار کودک رابطه مستقیم دارد و پایگاه اجتماعی، سطح تحصیلات و شغل والدین و شرایط اقتصادی خانواده، به‌عنوان عاملی مؤثر بر کیفیت محیط زندگی دانش‌آموز و شکل‌گیری رشد اجتماعی و نوع رفتار به ویژه رفتار جامعه‌یار او از اهمیتی بسزا برخوردار است.

فرضیه سوم مبنی بر رابطه میان درگیری والدین در آموزش با رفتار جامعه‌یار دانش‌آموزان نیز تأیید شده است. این نتیجه با نتایج پژوهش فن و ویلیامز (۲۰۱۰)، وایلدن (۲۰۱۴)، تن و گلدبرگ (۲۰۰۹) همسو و همخوان است. بر پایه نظریه شناخت اجتماعی بندورا (۱۹۹۷)، در تبیین این یافته می‌توان گفت، وقتی که والدین به‌عنوان الگو و یک منبع قابل اعتماد در فعالیتهای تحصیلی دانش‌آموزان درگیر می‌شوند، آنها احساس کفایت و شایستگی می‌کنند و انگیزش درونی برای تحصیل و فعالیتهای اجتماعی در آنان رشد می‌یابد. میزان نگرش مثبت و حمایتی که دانش‌آموزان در زمینه مسائل درسی از والدین دریافت می‌کنند همراه با آرزوهای منطقی آنان می‌تواند در شکل‌گیری انگیزش و رفتارهای مثبت اجتماعی دانش‌آموزان دخیل باشد. لذا درگیری والدین در آموزش و حمایت‌های آن می‌تواند نقشی مهم و حیاتی

1. Combrinck-Graham

بر رفتارهای کودکان به‌ویژه رفتارهای جامعه‌یار آنها داشته باشد.

نتایج حاصل از فرضیه چهارم، با نتایج پژوهشهای هزنفراتر و کنافو (۲۰۱۵)، بیگ (۲۰۱۶)، کلارک و همکاران (۲۰۱۵) و روکسا و پاتر (۲۰۱۱) همسو و همخوان است. در تبیین این یافته، هرچه ساختار خانواده‌ها منظم‌تر و تحصیلات بیشتر، به همان میزان درگیری والدین در آموزش بیشتر خواهد بود و سبک تربیتی آنها مطابق با استانداردها خواهد شد و رشد مهارت‌های اجتماعی و رفتار جامعه‌یار فرزندان آنها نیز بهبود خواهد یافت. بخش زیادی از رفتارهای مثبت و جامعه‌یار کودکان ضمن تحصیل و از طریق فعالیتهای آموزشی شکل خواهد گرفت. به این ترتیب درگیری والدین در آموزش به‌عنوان میانجی بین سبک تربیتی خانواده و رفتار جامعه‌یار فرزندان نقش ایفا می‌کند.

در فرضیه پنجم پژوهش، نقش میانجیگری درگیری والدین در آموزش تأیید شده است. این نتیجه با نتایج پژوهش دانکن و همکاران (۲۰۱۷)، یزدان‌پناه و حکمت (۱۳۹۳) و نصر و درامان (۱۳۹۵) همسو و همخوان است. به این معنا که درگیری والدین در آموزش متناسب با پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده می‌تواند در تبیین رفتار جامعه‌یار کودکان نقش میانجی ایفا کند. در تبیین این یافته، مطابق الگوی مفهومی دانکن و همکاران (۲۰۱۷)، دانش‌آموزان دارای پایگاه اجتماعی-اقتصادی بالاتر در مقایسه با دانش‌آموزانی با پایگاه پایین‌تر، دسترسی بیشتری به مدارس با کیفیت بالا و درگیری والدین در آموزش دارند. پایگاه اجتماعی-اقتصادی همانند یک قالب یا ظرف اجتماعی است که در چارچوب آن شیوه رویارویی افراد با محیط اجتماعی و رفتار جامعه‌یار متفاوت ساخته و پرداخته می‌شود، پس خانواده‌هایی که از سطح تحصیلات بالاتر برخوردارند و از لحاظ اقتصادی در وضعیت بهتر قرار دارند، بیشتر پیگیر فعالیتهای آموزشی و تربیتی فرزندانشان هستند و فرزندان آنها بیشتر به رفتارهای جامعه‌یار تمایل نشان می‌دهند.

با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر، در مجموع می‌توان چنین نتیجه گرفت که در کنار سایر عوامل مؤثر بر رفتارهای جامعه‌یار و جامعه‌پسند افراد، عوامل خانوادگی از تأثیرگذاری قابل توجه برخوردار است. با وجود اینکه عرصه خانواده بسیار کوچک است، اما کودکان به گونه‌ای از آن متأثر می‌شوند که همه عمر، ضمن پذیرش جامعه، انتظارات آن را از خود برآورده می‌کنند. پاسخ دادن به انتظارات جامعه، ناشی از شیوه‌های رفتاری است که فرد در زمان کودکی، از طریق ارتباط تنگاتنگ خانواده با محیط اجتماعی برقرار کرده که خود متأثر از پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده است و به این دلیل، وقتی که کودک با به مدرسه می‌گذارد، با خود الگوهایی به مدرسه می‌برد که نشأت گرفته از الگوهای تربیتی و وضعیت اجتماعی-اقتصادی والدین و متغیرهایی مانند سطح تحصیلات، شغل و درآمد آنان است. این متغیرها می‌توانند هم به‌صورت مستقیم و هم به‌صورت غیرمستقیم از طریق میانجیگری متغیرهایی مانند حساسیت و درگیری تحصیلی والدین، در آموزش فرزندان تأثیر بسیار در نهادینه شدن ارزشها و جامعه‌پذیری و پیش‌بینی‌کننده‌های رفتارهای جامعه‌پسند و جامعه‌یار فرزندان داشته باشند.

این پژوهش با محدودیتهایی نیز همراه بود. این پژوهش روی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان ارومیه صورت گرفته است و در تعمیم آن باید جانب احتیاط در نظر گرفته شود. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه خودگزارشی است که می‌تواند محدودیتهایی در زمینه گردآوری اطلاعات واقعی‌تر ایجاد کند. همچنین در این پژوهش به دلیل گستردگی موضوع به عوامل محیطی کلان مانند عوامل قومی، منطقه‌ای و فرهنگی حاکم بر جامعه هدف و نیز شاخصهای جامعه‌شناختی و روان‌شناختی و نیز عوامل مداخله‌گر مانند شرایط روحی و روانی پاسخ‌دهنده‌ها توجه نشده است. بر اساس محدودیتهای پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود که در پژوهشهای آتی در شهرهای دیگر و با بهره‌گیری از سایر ابزارهای گردآوری اطلاعات مانند مشاهده و مصاحبه، مؤلفه‌هایی غیر از سازه‌های این پژوهش، مانند عوامل فردی، مدرسه‌ای، فرایند یاددهی-یادگیری و اجتماعی دانش‌آموز در قالب یک مدل مورد بررسی قرار گیرند. همچنین پیشنهاد می‌شود که برنامه‌های کلان آموزش خانواده‌ها برای مدیریت سبکهای مناسب تربیتی والدین و مدیریت مشارکت و درگیری اثربخش والدین و نظارت در امر آموزش فرزندان صورت گیرد. به‌منظور تقویت درگیری و مشارکت مثبت والدین در امر آموزش فرزندان پیشنهاد می‌شود هم‌اندیشی میان انجمن اولیا و مربیان در سطح مدارس جدی‌تر گرفته شود و در این جلسات با دعوت از کارشناسان تعلیم و تربیت و تبادل نظر در زمینه شیوه‌ها و راههای تقویت ارزشها و هنجارهای مشترک بحث و تبادل نظر شود. تعامل نزدیک و تنگاتنگ و هماهنگی این دو نهاد می‌تواند موجبات رفتارهای جامعه‌یار را در دانش‌آموزان فراهم آورد. همچنین پیشنهاد می‌شود که پژوهشها و مطالعات میدانی و علمی پیرامون راههای تقویت و تحکیم نهاد خانواده و نقش انکارناپذیر آن در رفتارهای جامعه‌یاری دانش‌آموزان صورت گیرد تا مبنایی صحیح و منطقی برای سیاستگذاری و برنامه‌ریزیهای کلان به‌منظور سیاستگذاری و اقدامات عملی در راستای تحکیم بنیان خانواده و ارتقای وضعیت اجتماعی-اقتصادی خانواده‌ها به‌دست آید. از میان این اقدامات می‌توان به آموزشهای پیش از ازدواج زوجین برای توانمندسازی والدین در جهت فرزندپروری، ارائه مشاوره‌های مداوم برای خانواده‌ها و در نهایت حمایت مالی از خانواده‌های نیازمند اشاره کرد.

- تنهایی رشوانلو، فرهاد و طالع‌پسند، سیاوش. (۱۳۹۷). ساختار عاملی و ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس ادراکات والدینی در دانش‌آموزان دبیرستانی. *رویش روان‌شناسی*، ۷ (۹)، ۲۶۵-۲۹۰.
- خرازی، سیدعلینقی و کارشکی، حسین. (۱۳۸۸). بررسی رابطه مؤلفه‌های ادراک والدین با راهبردهای یادگیری خودتنظیمی. *تازه‌های علوم شناختی*، ۱۱ (۱)، ۴۹-۵۵.
- دانش، عصمت؛ نیکومنش، نرسانگا؛ سلیمی‌نیا، نرگس؛ سابقی، لیلا و شمشیری، مینا. (۱۳۹۳). رابطه صفات شخصیتی مادران با کمال‌گرایی دختران نوجوان آنها. *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*، ۸ (۴)، ۶۳-۷۸.
- عریضی، حمیدرضا و گل‌پرور، محسن (۱۳۹۰). تحول شناخت و استدلال نوجوانان دختر و پسر راهنمایی در رفتارهای جامعه‌یاری و مساعدت به دیگران. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۱ (۳)، ۳۶-۵۶.
- عطادخت، اکبر، بشرپور، سجاد و دولتی، حسین. (۱۳۹۵). تعیین نقش همدلی و سبک زندگی اسلامی در تبیین رفتار جامعه‌یاری معلمان. *روان‌شناسی مدرسه*، ۵ (۴)، ۷۵-۸۴.
- قربانی، علیرضا و جمعه‌نیا، سکینه. (۱۳۹۷). نقش عوامل اجتماعی (خانواده، مدرسه و گروه همسالان) در جامعه‌پذیری دانش‌آموزان استان گلستان. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۹ (۲)، ۱۱۳-۱۲۸.
- محمدی، طیبیه و صابر، سوسن. (۱۳۹۷). نقش واسطه‌ای خودپنداره در رابطه بین دلبستگی به والدین و همسالان با رفتارهای جامعه‌پسند. *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*، ۱۲ (۳)، ۳۹۶-۴۱۷.
- معماریان، محمدعرفان؛ فتح‌آبادی، جلیل و شکری، امید. (۱۳۹۸). مقایسه تأثیر رفتارهای جامعه‌یاری مربوط و نامربوط به موقعیت بر خلق در دانشجویان دانشگاه‌های تهران. *پژوهش‌های روانشناختی اجتماعی*، ۹ (۳۶)، ۲۱-۳۸.
- نصر، نرجس و درامان، محدثه. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر تحصیلات والدین بر رشد اجتماعی فرزندان. *دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی و مطالعات اجتماعی ایران*، قم، دبیرخانه دائمی کنفرانس.
- نقش، زهرا؛ قاسم‌زاده، سوگند و افضل، لیلا. (۱۳۹۶). وضعیت اجتماعی-اقتصادی و عملکرد دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری: بررسی نقش واسطه‌ای درگیری والدین. *توانمندسازی کودکان استثنایی*، ۸ (۲)، ۶-۱۴.
- یزدان‌پناه، لیلا و حکمت، فاطمه. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان (مطالعه دانشجویان شهید باهنر کرمان). *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، ۸ (۲)، ۱۲۷-۱۵۰.

- Albiero, P., Matricardi, G., Speltri, D., & Toso, D. (2009). The assessment of empathy in adolescence: A contribution to the Italian validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence*, 32(2), 393-408.
- Al-Thani, T., & Semmar, Y. (2017). An exploratory study of teachers' perceptions of prosocial behaviors in preschool children. *International Journal of Educational Development*, 53, 145-150.
- Aydinli, A., Bender, M., & Chasiotis, A. (2013). Helping and volunteering across cultures: Determinants of prosocial behavior. *Online Readings in Psychology and Culture*, 5(3), 1-27.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Academic Press.
- Biag, M. (2016). A descriptive analysis of school connectedness: The views of school personnel. *Urban Education*, 51(1), 32-59.
- Brooker, I., & Poulin-Dubois, D. (2013). Is parental emotional reliability predictive of toddlers' learning and helping? *Infant Behavior and Development*, 36(3), 403-418.
- Castro, M., Expósito-Casas, E., López-Martín, E., Lizasoain, L., Navarro-Asencio, E., & Gaviria, J. L. (2015). Parental involvement on student academic achievement: A meta-analysis. *Educational Research Review*, 14, 33-46.

- Clark, C. M., Dahlen, E. R., & Nicholson, B. C. (2015). The role of parenting in relational aggression and prosocial behavior among emerging adults. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 24*(2), 185-202.
- Combrinck-Graham, L. (1985). A developmental model for family systems. *Family Process, 24*(2), 139-150.
- Duncan, G. J., Kalil, A., & Ziol-Guest, K. M. (2017). Increasing inequality in parent incomes and children's schooling. *Demography, 54*(5), 1603-1626.
- Eisenberg, N., & Mussen, P. H. (1989). *The roots of prosocial behavior in children*. Cambridge University Press.
- Eisenberg, N., & Valiente, C. (2002). Parenting and children's prosocial and moral development. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Practical issues in parenting* (2nd ed., pp. 111-142). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Fan, W., & Williams, C. W. (2010). The effects of parental involvement on students' academic self-efficiency, engagement and intrinsic motivation. *Educational Psychology, 30*(1), 53-74.
- Farrant, B. M., Devine, T. A. J., Maybery, M. T., & Feltcher, J. (2012). Empathy, perspective taking and prosocial behaviour: The importance of parenting practices. *Infant and Child Development, 21*(2), 175-188.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research, 18*(1), 38-50.
- Gonzalez-DeHass, A. R., Willems, P. P., & Holbein, M. F. D. (2005). Examining the relationship between parental involvement and student motivation. *Educational Psychology Review, 17*(2), 99-123.
- Grolnick, W. S. (2009). The role of parents in facilitating autonomous self-regulation for education. *Theory and Research in Education, 7*(2), 164-173.
- Grolnick, W. S., & Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school. *Journal of Educational Psychology, 81*(2), 143-154.
- Grolnick, W. S., Ryan, R. M., & Deci, E. L. (1991). Inner resource for school achievement: Motivational mediators of children's perceptions of their parents. *Journal of Educational Psychology, 83*(4), 508-517.
- Grolnick, W. S., & Slowiaczek, M. L. (1991). Parents' involvement in children's schooling: A multidimensional conceptualization and motivational model. *Child Development, 65*(1), 237-252.
- Hasenfratz, L., & Knafo, A. (2015). Prosocial behavior, effects of parenting and family structure on. In J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the social & behavioral sciences* (2nd ed., Vol. 19. pp. 244-249). Oxford: Elsevier.
- Lindenberg, S. (2006). Prosocial behavior, solidarity, and framing processes. In D. Fetchenhauer, A. Flache, A. P. Buunk, & S. Lindenberg (Eds.), *Solidarity and prosocial behavior: An integration of sociological and psychological perspectives* (pp. 23-44). Springer Science + Business Media.
- Markiewicz, D., Doyle, A. B., & Brendgen, M. (2001). The quality of adolescents' friendships: Associations with mothers' interpersonal relationships, attachments to parents and friends, and prosocial behaviors. *Journal of Adolescence, 24*(4), 429-445.
- Martin-Raugh, M. P., Kell, H. J., & Motowidlo, S. J. (2016). Prosocial knowledge mediates effects of agreeableness and emotional intelligence on prosocial behavior. *Personality and Individual Differences, 90*, 41-49.
- Matson, J. L., Rotatori, A. F., & Helsel, W. J. (1983). Development of a rating scale to measure social scales in children: The Matson Evaluation of Social Skills with Youngsters (MESSY). *Behavior*

- Research and Therapy*, 21(4), 335-340.
- Nie, Y., Li, J. B., & Vazsonyi, A. T. (2016). Self-control mediates the associations between parental attachment and prosocial behavior among Chinese adolescents. *Personality and Individual Differences*, 96, 36-39.
- Niemiec, C. P., Lynch, M. F., Vansteenkiste, M., Brenstein, J., Deci, E. L., & Ryan, R. (2006). The antecedents and consequences of autonomous self-regulation for college: A self-determination theory perspective on socialization. *Journal of Adolescence*, 29(5), 761-775.
- Pettygrove, D. M., Hammond, S. I., Karahuta, E. L., Waugh, E. W., & Brownell, C. A. (2013). From cleaning up to helping out: Parental socialization and children's early prosocial behavior. *Infant Behavior and Development*, 36(4), 843-846.
- Roksa, J., & Potter, D. (2011). Parenting and academic achievement: Intergenerational transmission of educational advantage. *Sociology of Education*, 84(4), 299-321.
- Rothbart, M. K. (2007). Temperament, development, and personality. *Current Directions in Psychological Science*, 16(4), 207-212.
- Ryan, R. M., & Connell, J. P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5), 749-761.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
- Shaver, P. R., Mikulincer, M., & Cassidy, J. (2019). Attachment, caregiving in couple relationships, and prosocial behavior in the wider world. *Current Opinion in Psychology*, 25, 16-20.
- Silke, C., Brady, B., Boylan, C., & Dolan, P. (2018). Factors influencing the development of empathy and pro-social behaviour among adolescents: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 94, 421-436.
- Tan, E. T., & Goldberg, W. A. (2009). Parental school involvement in relation to children's grades and adaptation to school. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(4), 442-453.
- Weinstein, N., & Ryan, R. M. (2010). When helping helps: Autonomous motivation for prosocial behavior and its influence on well-being for the helper and recipient. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(2), 222-244.
- Wilder, S. (2014). Effects of parental involvement on academic achievement: A meta-synthesis. *Educational Review*, 66(3), 377-397.
- Xia, N. (2009). *Family factors and student outcomes*. Rand Corporation, Ph.D. ERIC Document Reproduction Service, Retrieved <http://www.eric.ed.gov/ERICPortal/recordDetail?accno=EJ302109>

The Relationship between Child Rearing Styles, the Family's Socio-Economic Status, and Students' Pro-Social Behaviors as Mediated by Parental Involvement with School*

© H. Sarkhosh¹ © M. Saameri, Ph.D.² © M. Hassani, Ph.D.³

Abstract

Based on the theories of social cognition and self-determination, it is hypothesized that students' pro-social behaviors are related to their parents' child rearing style and their family's SES depending on parental involvement in their children's schooling. To test this hypothesis, a cluster sample of 492 high school students was selected and given four questionnaires on the above-mentioned constructs. The validity and internal consistency of the instruments were confirmed. Data analysis revealed that pro-social behavior is significantly related to the other three constructs. Thus, it can be concluded that factors such as occupation, level of education, income, and child rearing styles are related to parents' school involvement and students' pro-social behaviors.

Keywords: pro-social behavior, child rearing styles, socio-economic status, parental involvement in school

Date Received: Sept. 20, 2020

Date Accepted: March 15, 2021

*This article is derived from the first author's Doctoral Dissertation.

1. Ph.D. in Educational Administration, Islamic Azad University, Urmia Branch, Iran.
E-mail: Sarkhoshhamid20@gmail.com
2. **Corresponding Author:** Associate Professor of Educational Administration, Islamic Azad University, Urmia Branch, Iran.
E-mail: Maryam.sameri@iau.ac.ir
3. Professor of Educational Administration, Urmia University, Iran.
E-mail: m.hassani@urmia.ac.ir